

**Academy of Recreation
Technologies and Law**

**RIGA NORDIC
UNIVERSITY**

Riga Nordic University

**Center for Ukrainian and
European Scientific Cooperation**

**HEALING MEMORY:
THE CULTURE OF MEMORY
AS A TECHNOLOGY OF RECOVERY**

Scientific monograph

**IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING**

2026

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of Baltic Research Institute
of Transformation Economic Area Problems according
to the Minutes № 5 dated 27.05.2026;
by the Academic Council of Academy of Recreation
Technologies and Law according
to the Minutes № 10 dated 21.05.2026.*

Reviewers:

Borshchevych V. T., Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Church History, Rivne Spiritual Seminary;

Smirnova I. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Excellence in Education of Ukraine, Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work, Danube Institute of the National University “Odesa Maritime Academy”.

Healing Memory: the culture of memory as a technology of recovery : Scientific monograph / edited by Myroslava Filipovych. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2026. 696 p.

© Academy of Recreation Technologies and Law, 2026

© Riga Nordic University, 2026

ISBN 978-9934-26-689-8

© Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation, 2026

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТІ ОСОБИСТОСТІ

Столяренко Ок. В., Столяренко Ол. В.

ВСТУП

Сучасна епоха характеризується безпрецедентною інтенсифікацією процесів цифровізації, що охоплюють усі сфери людського буття, включаючи глибинні механізми формування індивідуальної та колективної пам'яті. Культура пам'яті особистості сьогодні перестає бути виключно внутрішнім когнітивним процесом або результатом споживання традиційних наративів; вона трансформується в динамічну систему, опосередковану інноваційними технологіями. В основі цієї трансформації лежить аксіологічний потенціал – сукупність можливостей технологічних інструментів формувати ієрархію цінностей, моделі відповідальної поведінки та механізми етичного вибору в просторі цифрової комеморації.

Актуальність дослідження аксіологічного виміру інновацій зумовлена тим, що технології не є ціннісно нейтральними. Кожен алгоритм, інтерфейс чи спосіб візуалізації даних несе в собі певні приховані або явні установки, що впливають на те, що саме ми пам'ятаємо, як ми це інтерпретуємо та які сенси надаємо минулому. В умовах глобальної нестабільності та збройних конфліктів, зокрема в контексті російсько-української війни, інноваційні технології стають не просто засобами фіксації фактів, а інструментами захисту національної ідентичності та «культурного резервного фонду» нації.

Центральним поняттям дослідження є аксіосфера особистості – інтегральна система цінностей та смислів, що забезпечує єдність індивідуального світу людини. Культура пам'яті виступає як один із базових складників цієї аксіосфери, оскільки вона дозволяє особистості ідентифікувати себе в часовій перспективі, спираючись на досвід попередніх поколінь. Інноваційні технології, такі як штучний інтелект (AI), віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR) та великі дані (Big Data), відкривають нові горизонти для актуалізації цієї пам'яті, роблячи її іммерсивною, персоналізованою та доступною.

Проте процес цифрової медіації пам'яті супроводжується низкою викликів. Традиційна «архівна» пам'ять, заснована на лінійних наративах та офіційній інституційності, поступається місцем «алгоритмічній пам'яті», де значення формується через мережеву взаємодію та участь множини агентів. Виникає ризик «цифрової амнезії» та фрагментації свідомості, коли легкість доступу до інформації знижує глибину її засвоєння. Таким чином, аналіз аксіологічного потенціалу інновацій потребує переходу від технократичного підходу до позицій цифрового гуманізму, який стверджує пріоритет людських прав, автономії та гідності в цифрову епоху.

Метою даного розділу є розкриття механізмів впливу інноваційних технологій на аксіологічні структури культури пам'яті особистості та обґрунтування їх ролі у збереженні культурної спадщини як фундаменту ідентичності. Дослідження базується на міждисциплінарному підході, що поєднує філософську аксіологію, психологію пам'яті та цифрову гуманітаристику (Digital Humanities), що дозволяє комплексно розглянути технологічні інновації не як загрозу традиції, а як засіб її актуалізації в сучасному світі.

1. Теоретико-аксіологічні виміри цифрової трансформації пам'яті

Розгляд аксіологічного потенціалу інновацій починається з диференціації цінностей, які вони приносять у культуру пам'яті. В межах аксіологічного підходу важливо розрізнити інструментальні цінності (точність, швидкість, масштабованість) та термінальні або внутрішні цінності (гідність, ідентичність, історична правда). Цифрова трансформація створює платформу, де ці категорії перетинаються, формуючи нову онтологію пам'яті.

Традиційне розуміння пам'яті в гуманітаристиці, що опирається на праці Моріса Хальбвакса¹ та Поля Рікера², акцентує увагу на соціальній селективності спогадів: спільнота пам'ятає те, що є цінним для її збереження та інтеграції в теперішньому. У цифрову епоху ця селективність доповнюється алгоритмічною фільтрацією. Якщо раніше «охоронцями пам'яті» були архіви, бібліотеки та музеї, то сьогодні ця роль розподілена між людиною та машиною. Це призводить до переходу від «культури архіву» до «культури бази даних», де інформація не зберігається в очікуванні майбутнього читача, а перебуває в стані перманентного оновлення та циркуляції. Моріс Хальбвакс вважається засновником досліджень колективної пам'яті; він обґрунтував, що пам'ять є не лише індивідуальним когнітивним актом, а результатом соціальних процесів та ідентифікації людини з певною групою. Поль Рікер розширив цей підхід, досліджуючи взаємозв'язок пам'яті з історією, уявою та етичним обов'язком не забувати минуле.

Аксіосфера особистості в цьому контексті зазнає суттєвих змін, оскільки цифрова реальність не просто транслює інформацію, а змінює ієрархію внутрішніх переконань суб'єкта. Психологічний аспект культури пам'яті нерозривно пов'язаний із процесом ідентифікації – складним механізмом специфічного наслідування та глибинного переживання значущих цінностей, що формують фундамент національної та культурної самосвідомості.

В умовах сучасності інноваційні технології пропонують принципово нові форми цього переживання через ефект імєрсивності, який стирає межу між спостерігачем та історичним об'єктом. Наприклад, VR-реконструкції зруйнованих історичних споруд чи занедбаних пам'яток дозволяють особистості не лише побачити візуальну копію минулого, а й відчувати автентичну «атмосферу» місця в режимі реального часу. Це сприяє формуванню стійкого

¹ Halbwachs M. La mémoire collective / ouvrage posthume publié par J. Alexandre. Paris : Presses Universitaires de France, 1950. 170 p.

² Ricoeur P. La mémoire, l'histoire, l'oubli. Paris : Éditions du Seuil, 2000. 675 p.

когнітивного уявлення, яке за своєю емоційною інтенсивністю та когнітивною залученістю максимально наближається до реального життєвого досвіду.

Така інтерактивність суттєво підвищує аксіологічну вагу пам'ятки, перетворюючи її з сухого, абстрактного історичного факту на глибоко інтимну, особисто значущу цінність. У результаті минуле перестає бути лише об'єктом вивчення, стаючи частиною індивідуальної емоційної пам'яті, що забезпечує тяглість поколінь через сучасний технологічний інструментарій.³

Для глибшого розуміння сучасних ціннісних трансформацій варто детально проаналізувати ключові аксіологічні пріоритети, що формують фундамент цифрової культури.

По-перше, системне оцифрування національної культурної спадщини виступає не лише технічним процесом, а й потужним геополітичним засобом протидії культурній асиміляції та інформаційній експансії. Створення цифрових архівів та віртуальних музеїв дозволяє зберегти унікальні коди нації, зміцнюючи почуття належності особистості до власних витоків навіть в умовах глобалізації. Це формує стійкий ментальний імунітет, де історія стає живою частиною повсякденного цифрового контенту.

По-друге, ідея соціальної рівності в цифрову епоху знаходить своє втілення через стратегічне усунення «цифрового розриву». Забезпечення інклюзивного доступу до світових культурних надбань руйнує елітарні бар'єри та територіальні обмеження. Завдяки хмарним сховищам та онлайн-платформам, мешканці віддалених регіонів отримують рівні з жителями мегаполісів можливості для самоосвіти та культурного збагачення, що є фундаментальною передумовою демократизації знань.

По-третє, інноваційність трансформується у внутрішню рушійну силу суспільства. Використання алгоритмів штучного інтелекту для дешифрування давніх рукописів або 3D-технологій для реконструкції втрачених пам'яток архітектури не просто «оживляє» минуле, а й стимулює розвиток критичного мислення. Це спонукає людину до активної інтелектуальної взаємодії з технологіями, де останні сприймаються не як заміна творчості, а як інструмент розширення когнітивних меж.

Нарешті, етична відповідальність у цифровому просторі стає ключовим орієнтиром, що передбачає безкомпромісний захист прав людини та запобігання маніпуляціям історичною пам'яттю через «дипфейки» чи дезінформацію. У цьому контексті особливого значення набуває формування культури медіагігієни – свідомого та відповідального ставлення до власних цифрових слідів, що є ознакою зрілого громадянського суспільства в інформаційну добу⁴.

Особливе місце в аксіології цифрової пам'яті посідає феномен когнітивного розвантаження (*cognitive offloading*). Коли інформація зберігається в мережі,

³ Аксіологічний підхід – основа формування цілісності особистості майбутнього педагога: монографія / за заг. ред. Л. О. Хомич. Київ-Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2010. 500 с.

⁴ Шарова Т. М., Земляньська А. В. Аксіологічні аспекти розвитку цифрової культури в українському суспільстві. Вісник науки та освіти. Серія: Філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія / ГО «ХАПНУ»; гол. ред. д-р філ. наук, О. В. Гурко. Київ : Наукові перспективи, 2024. № 1 (31). С. 1957–1968. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-1957-1968](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-1957-1968).

потреба в її біологічному утриманні зменшується. З одного боку, це звільняє когнітивні ресурси для складніших аналітичних завдань, з іншого – може призводити до «цифрової амнезії». З аксіологічної точки зору, цінність зміщується від фактологічного знання до вміння знаходити, верифікувати та інтерпретувати смисли. Це вимагає від особистості високого рівня рефлексії, щоб не стати об'єктом маніпуляції алгоритмів, які можуть нав'язувати певні версії минулого⁵.

Процес формування культури пам'яті через інновації також має педагогічний вимір. Аксіологічний потенціал літератури, історії та мистецтва в цифровій формі полягає в їхній здатності створювати простір внутрішнього зростання. Використання гейміфікованих платформ для вивчення історії дозволяє дітям та молоді моделювати відповідальну поведінку в ситуаціях морального вибору, спираючись на історичні приклади. Таким чином, технологія стає містком між абстрактними етичними нормами та живим досвідом особистості.⁶ Завдяки інтерактивним форматам навчання, складні ціннісні категорії перестають бути лише теоретичними конструктами, перетворюючись на частину індивідуального світогляду молодої людини. Це сприяє вихованню покоління, яке не просто споживає цифрову інформацію, а критично осмислює свою роль у збереженні культурної спадщини. У результаті, цифрова культура стає фундаментом для формування цілісної особистості, здатної гармонійно поєднувати технологічний прогрес із глибинними гуманістичними ідеалами.

2. Технологічна інфраструктура меморіалізації: від цифрових архівів до імерсивних середовищ

Реалізація аксіологічного потенціалу інновацій неможлива без створення надійної технологічної інфраструктури, яка забезпечує збереження та презентацію пам'яті. У сучасній Україні та світі цей процес охоплює широкий спектр інструментів – від класичного оцифрування до складних систем штучного інтелекту. Ключовим завданням тут є створення «культурного резервного фонду», який гарантує збереження ідентичності навіть за умов фізичного знищення об'єктів.

Центральним елементом цієї інфраструктури є цифрові архіви та музеї. На відміну від традиційних установ, вони використовують нелінійну логіку бази даних, що дозволяє користувачеві самостійно конструювати наративи. В Україні значний розвиток отримали платформи, що збирають свідчення про війну, як-от «Музей голосів мирних» або «Пам'ять народу». Аксіологічна цінність таких проектів полягає в наданні голосу безпосереднім свідкам подій, що робить історію максимально деідеологізованою та людиною.

⁵ Mandolessi S. The digital turn in Memory Studies: transformations of collective memory. Leuven University Press, 2024. 206 p.

⁶ Столяренко Ол. В., Столяренко Ок. В. Пінаєва О. Ю. Інтеграція інтерактивних та практико-орієнтованих методів навчання як засіб підвищення освітніх результатів у професійній підготовці фахівців. Проблеми освіти: збірник наукових праць. Електронне видання ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». К., 2025. Вип. 2 (103). 629 с. С. 523–538. DOI <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-103.2025.34>

Важливим напрямом є впровадження функціональних можливостей штучного інтелекту в архівну справу. По-перше, автоматичне розпізнавання тексту (OCR/HTR) дозволяє перетворювати зображення документів у машиночитаний формат, що відкриває дослідникам доступ до величезних масивів метричних книг та актів. По-друге, інтелектуальна каталогізація та класифікація за допомогою методів обробки природної мови (NLP) значно пришвидшує науковий пошуку та верифікацію фактів. По-третє, цифрова реставрація із застосуванням GAN-мереж дає змогу відновлювати втрачені деталі зображень, повертаючи «візуальну присутність» навіть фізично втраченим артефактам. Крім того, нейронний автоматичний переклад історичних джерел сприяє глобалізації національного історичного наративу, роблячи його доступним для світової спільноти.

Особливого значення набувають технології 3D-сканування та фотограмметрії, що дозволяють створювати цифрові двійники архітектурних пам'яток. Проект «Baskup Ukraine», ініційований у партнерстві з ЮНЕСКО, став прикладом «цифрового активізму», де звичайні громадяни за допомогою смартфонів та додатку Polycam фіксують стан культурних об'єктів. Це втілює аксіологему солідарності: збереження пам'яті стає обов'язком кожного, а не лише фахівців. Цифрові копії, створені такими командами як Skeiron, забезпечують точність до міліметрів, що є необхідним для майбутньої фізичної реставрації.

Імерсивні технології (VR/AR) додають культурі пам'яті ефекту «присутності». Віртуальні тури музеями або доповнення фізичних руїн цифровими реконструкціями (як у додатку Streetmuseum) дозволяють особистості інтерактивно взаємодіяти з минулим. Це особливо важливо для формування національної свідомості у молоді, яка звикла до візуальної та інтерактивної форми споживання контенту. Проекти на кшталт «Digital Taras Shevchenko» від RAVATAR створюють AI-аватарів історичних постатей, з якими можна вести діалог у реальному часі. Це не просто технологічна розвага, а потужний інструмент емоційного зв'язку з культурним кодом нації.

Більш глибокий рівень технологізації представлений концепцією «цифрового двійника людини» (Human Digital Twin), яка в майбутньому може бути використана для збереження особистого досвіду та спогадів конкретних індивідів у формі інтерактивних моделей. Хоча ця технологія наразі більше розвивається в медицині та освіті, її аксіологічний потенціал для меморіалізації є очевидним: він дозволяє зберегти не лише факти життєпису, а й особливості мислення та емоційного реагування особистості.

Інфраструктура пам'яті також включає розвиток суверенних технологічних рішень, таких як українська національна мовна модель (LLM). Її тренування на текстах з державних архівів та наукових установ гарантує, що штучний інтелект буде носієм саме української системи цінностей та історичного контексту, уникаючи викривлень, характерних для іноземних моделей. Це підкреслює зв'язок між технологічним прогресом та національною безпекою в гуманітарній сфері⁷.

⁷ Думанський Н. О. Цифрова трансформація культури в Україні як спосіб створення «культурного резервного фонду». Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2025. № 4. С. 66–79.

3. Соціально-етичні виклики та роль інновацій у захисті національної ідентичності

Завершальний етап аналізу аксіологічного потенціалу інновацій стосується їхнього впливу на соціальну тканину та ідентичність особистості в умовах кризових трансформацій. В Україні культура пам'яті сьогодні формується під безпосереднім впливом війни, що робить технологічні інструменти засобами не лише збереження, а й боротьби за правду. Аксіологічний вектор зміщується у бік «нової етики пам'яті», де цінність людського життя ставиться вище за ідеологічні схеми.

Процес цифрової меморіалізації супроводжується низкою етичних викликів, які потребують аксіологічно зважених відповідей. По-перше, алгоритмічна упередженість створює ризик викривлення історії через «фільтри» розробників, що актуалізує використання відкритих моделей та суверенних національних датасетів. По-друге, існує загроза вторинної травматизації особистості від перегляду жорстокого контенту, для подолання якої необхідно впроваджувати інструменти психотерапевтичної підтримки безпосередньо в цифрові музеї середовища. По-третє, створення діпфейків або неточних реконструкцій призводить до втрати автентичності, що вимагає обов'язкового маркування AI-контенту та суворой наукової експертизи проєктів. Нарешті, проблема цифрової нерівності може призвести до відчуження груп населення, які не мають доступу до новітніх пристроїв, що потребує розвитку інклюзивної інфраструктури та програм медіаосвіти для всіх категорій громадян⁸.

Одним із головних викликів є етика меморіалізації «гарячої» історії. Цифрові платформи дозволяють фіксувати події майже в реальному часі, що створює ризик поспішної героїзації або ретракматизації учасників подій. Музеї пам'яті сьогодні трансформуються в «музеї діалогу», де технології використовуються для примирення та консолідації суспільства через опрацювання складного досвіду. Наприклад, використання AI для аналізу свідчень цивільних осіб дозволяє виявити спільні патерни виживання та опору, що стають основою для нових національних міфів та легенд, заснованих на реальних фактах⁹.

Роль інновацій у захисті ідентичності чітко простежується через концепцію «інформаційного щита». Українські стартапи використовують машинне навчання для моніторингу та нейтралізації російських дезінформаційних кампаній, що намагаються викривити історичну пам'ять. Це підтверджує тезу про те, що в цифровому столітті пам'ять є полем битви, де перемагає той, хто володіє кращими інструментами верифікації та трансляції сенсів.

Формування культури пам'яті особистості також передбачає роботу з травмою. Інноваційні технології можуть виступати як засоби реабілітації. Наприклад, VR-екскурсії до рідних місць для внутрішньо переміщених осіб або

⁸ Столяренко Ок. В., Столяренко Ол. В. Педагогічні стратегії формування національної ідентичності сучасної студентської молоді в умовах викликів інформаційної безпеки. Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті історичних подій ХХ–ХХІ століть : зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту МАУП. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 18. 146 с. С. 123–130.

⁹ Полсжаєв Д. В. Феномен ментальності особистості: філософсько-освітній аспект. Вісник ХНПУ. 2015. № 2. С. 89–105.

використання мистецьких платформ для вираження емоцій допомагають інтегрувати травматичний досвід у цілісну картину життя. Платформа «Там, де вдома» та інші ініціативи показують, як цифрова комеморація сприяє відновленню ментального здоров'я через творчу рефлексію.

Національна ідентичність у цифрову добу стає «мережевою». Вона не обмежується кордонами держави, а поширюється через глобальні платформи. Проекти іммерсивного мистецтва, представлені на міжнародних аренах, демонструють можливості культурної дипломатії. Це дозволяє світовій спільноті сприймати українську культуру не лише крізь призму жертви, а як динамічну, інноваційну та ціннісно орієнтовану систему.

Особлива відповідальність лягає на систему освіти та виховання. Аксіосфера дитини та підлітка формується під впливом медіацифрових практик, тому важливо забезпечити «медіаосвітнє збагачення батьківства» та інтеграцію цінностей пам'яті у шкільні програми через цифрові інструменти. Це забезпечує спадкоємність поколінь та стійкість національного культурного коду¹⁰.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що соціально-етичний потенціал інновацій полягає у їхній здатності консолідувати суспільство навколо спільних цінностей. Технології стають «дзеркалом цивілізації», у якому відображається готовність нації захищати свою історію та будувати майбутнє на засадах правди та поваги до особистості.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз аксіологічного потенціалу інноваційних технологій у контексті формування культури пам'яті особистості дозволяє зробити низку концептуальних висновків. Інновації не є просто технічними засобами збереження інформації; вони виступають потужними чинниками трансформації всієї системи ціннісних орієнтацій сучасної людини. Через механізми іммерсивності, інтерактивності та алгоритмізації технології змінюють спосіб, у який особистість ідентифікує себе з минулим, перетворюючи комеморацію на живий, динамічний процес.

Встановлено, що аксіологічний потенціал цифрових інструментів реалізується через:

- Демократизацію та інклюзивність: відкриття доступу до культурної спадщини для широких верств населення, подолання географічних та соціальних бар'єрів.
- Активізацію суб'єктності: перетворення особистості з пасивного споживача наративів на активного «цифрового архіваріуса» та творця змістів.
- Емоційну актуалізацію: формування глибокого психологічного зв'язку з історією через іммерсивні середовища та AI-аватарів, що сприяє подоланню історичних травм.
- Захист суверенітету: створення національних технологічних екосистем, що оберігають ментальний простір нації від зовнішніх маніпуляцій.

¹⁰ Столяренко Ол. В., Столяренко О. В., Пінаєва О. Ю., Пінаєв Б. О. «Молодь і суспільство в умовах технократичних змін і перспективи гуманістичних тенденцій розвитку», Педагогіка безпеки, Том 10, вип. 1, С. 33–40, Квіт 2025. DOI: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2025-10-1-033-040>.

Водночас цифрова трансформація пам'яті ставить перед особистістю нові етичні виклики. Необхідність протидії «цифровій амнезії», збереження автентичності спогадів в умовах поширення синтетичного контенту та захист когнітивної автономії вимагають впровадження принципів цифрового гуманізму. Культура пам'яті особистості в 21 столітті має базуватися на критичному мисленні, високій медіаграмотності та усвідомленні власної відповідальності за збереження правди про минуле.

Для України інноваційні технології меморіалізації стали екзистенційним інструментом збереження «культурного коду» в умовах війни. Цифрові архіви свідчень, 3D-моделі пам'яток та інтерактивні освітні платформи не лише фіксують трагедію, а й виховують почуття солідарності та віри у справедливість.

Таким чином, аксіологічний потенціал інновацій є фундаментом для побудови стійкого громадянського суспільства, здатного інтегрувати досвід минулого задля розбудови вільного та демократичного майбутнього.

АНОТАЦІЯ

У представленому розділі монографії здійснюється комплексний аналіз аксіологічного потенціалу інноваційних цифрових технологій як чинника трансформації культури пам'яті сучасної особистості. Проблематика дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення ціннісних зрушень, що виникають у процесі переходу від статичних форм комеморації до динамічних цифрових екосистем. Результати дослідження засвідчують, що впровадження технологій штучного інтелекту, віртуальної реальності та цифрового архівування не лише розширює когнітивні можливості людини, а й формує нову етику «цифрового громадянства», де збереження спадщини стає активною партисипативною практикою. Виявлено, що аксіосфера особистості в цифровому середовищі структурується навколо пріоритетів людської гідності, інклюзивності та національного суверенітету, що особливо актуально в умовах подолання травматичного досвіду війни. Доведено, що цифрові двійники культурних об'єктів та інтерактивні аватари історичних постатей виступають медіаторами між індивідуальною та колективною пам'яттю, сприяючи соціальній згуртованості. Обґрунтовано необхідність інтеграції етичних норм («цифрового гуманізму») у розробку національних технологічних рішень для запобігання «цифровій амнезії». Сформульовано рекомендації щодо використання інновацій для зміцнення аксіологічного фундаменту ідентичності в умовах глобалізації.

Література

1. Аксіологічний підхід – основа формування цілісності особистості майбутнього педагога : монографія / за заг. ред. Л. О. Хомич. Київ-Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2010. 500 с.
2. Думанський Н. О. Цифрова трансформація культури в Україні як спосіб створення «культурного резервного фонду». Бібліотекознавство. Документознавство. *Інформологія*. 2025. № 4. С. 66–79.
3. Полежаев Д. В. Феномен ментальності особистості: філософсько-освітній аспект. Вісник ХНПУ. 2015. № 2. С. 89–105.

4. Столяренко Ол. В., Столяренко О. В., Пінаєва О. Ю., Пінаєв Б. О. «Молодь і суспільство в умовах технократичних змін і перспективи гуманістичних тенденцій розвитку», *Педагогіка безпеки*, Том 10, вип. 1, С. 33–40, Квіт 2025. DOI: <https://doi.org/10.31649/2524-1079-2025-10-1-033-040>
5. Столяренко Ол. В., Столяренко Ок. В. Пінаєва О. Ю. Інтеграція інтерактивних та практико-орієнтованих методів навчання як засіб підвищення освітніх результатів у професійній підготовці фахівців. Проблеми освіти: збірник наукових праць. Електронне видання ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». К., 2025. Вип. 2 (103). 629 с. С. 523–538. DOI <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-103.2025.34>
6. Столяренко Ок. В., Столяренко Ол. В. Педагогічні стратегії формування національної ідентичності сучасної студентської молоді в умовах викликів інформаційної безпеки. Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті історичних подій XX–XXI століть : зб. наук. пр. Хмельницького ін-ту МАУП. Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 18. 146 с. С.123–130.
7. Шарова Т. М., Землянська А. В. Аксіологічні аспекти розвитку цифрової культури в українському суспільстві. *Вісник науки та освіти. Серія: Філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія* / ГО «ХАПНУ»; гол. ред. д-р філ. наук, О. В. Гурко. Київ : Наукові перспективи, 2024. № 1 (31). С. 1957–1968. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-1957-1968](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-1957-1968).
8. Halbwachs M. La mémoire collective / ouvrage posthume publié par J. Alexandre. Paris : Presses Universitaires de France, 1950. 170 p.
9. Ricoeur P. La mémoire, l'histoire, l'oubli. Paris : Éditions du Seuil, 2000. 675 p.

Information about the authors:

Stoliarenko Oksana Vasylivna

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Vinnytsia National Technical University,
95, Khmelnytske Shosse Street, Vinnytsia, 21000, Ukraine

Stoliarenko Olena Viktorivna,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
32, Ostrozhkoho Street, Vinnytsia, 21000, Ukraine